

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Pöysä, Ville; Aho, Timo; Lahti, Annukka

Title: Mieheyden moninaiset verkostot : Latourin feministinen luenta

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2024 kirjoittajat

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Pöysä, V., Aho, T., & Lahti, A. (2023). Mieheyden moninaiset verkostot : Latourin feministinen luenta. *Sosiologia*, 60(3-4), 212-229. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/142395>

Mieheyden moninaiset verkostot – Latourin feministinen luenta

Ville Pöysä, Timo Aho & Annukka Lahti

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstrakti

Bruno Latourin yksi keskeinen analyttinen ohjenuora on kiinnittää huomio toimijoihin: mitä heillä on sanottavanaan ja mitä he saavat yhdessä aikaan. Latour tarkastelee erilaisten tieteellisten itsestäänselvyksien, "mustien laatikoiden", kehkeytymisiä osana laajempaa verkostoa. Sukupuoli on kuitenkin eräs tällainen itsestäänselvyys, jonka Latour on ottanut teksteissään annettuna. Tässä artikkelissa pohdimme, mihin Latourin ajattelu pystyy, kun myös sukupuolen ajatellaan kehkeytyvän suhdeverkostoissa ja tapahtumisissa. Hyödynnämme Latourin verkostoajattelua ja suuntaamme huomiomme kolmen tutkimusesimerkin kautta erilaisiin mieheyden verkostoihin. Kysymme, miten Latourin ajatus toimijaverkostosta muuttaa vakiintuneita käsityksiä mieheyksistä ja sukupuolesta. Analyysin pohjalta väitämme, että verkostollisen ja sukupuolentutkimuksellisen lähestymistavan yhdistäminen tekee näkyväksi kiinnostavia ulottuvuuksia mieheyden kehkeytymisissä sekä luo ymmärrystä sukupuolen muotoutumisesta erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteistoiminnan tuloksena. Latourin kanssa ajattelu osoittaa, että sukupuolen verkostomaiset kehkeymät eivät ole staattisia, pysyviä olotiloja tai lopputuloksia, tai vain ihmisten välisiä.

ASIASANAT: Bruno Latour, maskuliinisuus, miehet, sukupuoli, toimijaverkosto

Johdanto

Bruno Latour on laittanut monet sosiologian perinteiset käsitteet ja paradigmat liikkeeseen. Yksi Latourin keskeinen valinta on tarkastella yhteiskuntaa toiminnan ja tapahtumisten tasolla. Latour tekee eroa sosiologian perinteiseen tapaan selittää ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta rakenteilla (ks. esim. Pyyhtinen 2015). Latourin mukaan sosiaalisuus on ajateltava uudella tavoin inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välisinä yhteyksinä, välityksinä, suhteina ja liittoumi-

na; kokonaisuuksina, jotka ovat aina luonteeltaan yllätyksellisiä ja väliaikaisia (esim. Latour 2005). Tämä on tarjonnut verkostollisen näkökulman (Kullman & Pyyhtinen 2015) tarkastella esimerkiksi teknologian merkitystä usein pelkästään ihmisten keskinäisiksi käytännöiksi miellettyissä tapahtumisissa.

Vaikka huomion suuntaaminen arkisen toiminnan moniaineksisuuteen tekeekin näkyväksi uudenlaisia ihmisten, teknologioiden ja luon-

non yhteenliittymiä, tämä ei ole ongelmatonta. Feministiset tutkijat ovat tuoneet esiin, että Latour ei käsittele juuri lainkaan sitä, miten erilaiset perinteisemmät "sosiaaliset kategoriat", kuten sukupuoli, rotu ja luokka nivoutuvat osaksi arjen verkostomaisia tapahtumia ja vaikuttavat niissä (esim. Haraway 1997; Quinlan 2014; Star 1991; Wajcman 2000). Feministinen kritiikki ei kohdistu ainoastaan empiirisesti havaittavissa oleviin vallan epäsymmetrioihin, kuten naisten, rodullistettujen ja muiden marginalisoitujen ihmisryhmien ulossulkemiseen toiminnan kuvauksista (Quinlan 2014, 200; Wajcman 2000, 453). Latourin tavassa sivuuttaa sukupuoli on kyse myös abstraktimmasta sukupuolen mustan laatikoitumisen prosessista (Sturman 2006), jossa sukupuoli ja erityisesti mieheys irtaantuu siihen liittyvistä verkostomaisista suhteista ja käytännöistä. Paradoksaalisena seurauksena on paitsi itsestään selvyydeltä vaikuttava sukupuoleton ihmisyyden myös maskuliininen tieto, joka käsitetään universaalina totuutena tapahtumien kulusta (Haraway 1997). Susan Sturmanin (2006, 182) mukaan Latourin yleistetyn symmetrian periaate, joka kehottaa käsittelemään kaikkia inhimillisiä ja ei-inhimillisiä entiteettejä lähtökohtaisesti samanarvoisina toimijoina, ei kykene huomioimaan sukupuolen muotoutumisen asymmetristä luonnetta verkostossa.

Feministisessä tutkimuksessa ja sen teorioista vaihtelevasti ammentavassa (kriittisessä) miestutkimuksessa miehen kategoriaa tai mieheyttä ei sen sijaan oteta annettuna, vaan mieheyden sukupuoliteoreettinen kehittäminen ja problematisointi sekä erilaisten mieheyksien kontekstisidonnainen paikantaminen kuuluvat perustavalla tavalla tutkimusalan lähtökohtiin ja käytäntöihin (esim. Kimmel, Hearn & Connell 2005). Miestutkimuksessa hyödynnettyihin käsitteellistykseen on kuitenkin muodostunut omat mustat laatikkonsa. Yksi tällainen koskee miestutkimuksessa dominoivan aseman saavuttanutta hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä (Connell & Messerschmidt

2005), joka lähtee oletuksesta, että miesten välisissä suhteissa ja käytännöissä - "mieheyden tekemisessä" - on lähtökohtaisesti kyse jonkinlaisesta muiden miesten, naisten ja sukupuolien alistamisesta, dominoinnista, kilpailusta ja hierarkioiden uusintamisesta (Beasley 2012; Hyvönen 2021). Jos tutkimuksen kohteena olevien miesten tekemiset ja sanomiset tulkitaan jo ennalta tämän oletuksen kautta, seurauksena voi olla lähinnä hierarkkisten maskuliinisuustypologioiden kankea uudelleen esitys (Talvensuu 2023, 15). Toinen, osin edellisen kanssa lomittuva, mustan laatikoitumisen prosessi liittyy miestutkimusta halkovaan ihmistoimijuuslähtöiseen ajatteluun. Muutamia viimeaikaisia uusmaterialistisia avauksia lukuun ottamatta (esim. Garlick 2019; Mellström & Pease 2023), kansainvälistä kriittistä miestutkimuskenttää hallitseva yhteiskuntatieteellinen miestutkimus on lukittautunut "modernistisiin" ja ihmiskeskeisiin käsityksiin intentionaalisista miessubjekteista, jonka seurauksena tutkijoiden huomio on kohdistunut siihen, mitä ja miten miehet tekevät, ajattelevat ja tulkitsevat, tai miten he pyrkivät maskuliinisuuttaan rakentaessaan hallinnoimaan heistä ontologisesti erillään olevaa maailmaa ja siten vastaamaan ympäristön asettamiin normatiivisiin odotuksiin (Beasley 2012). Mieheyden rakentuminen ja siihen kytkeytyvä kysymys toimijuudesta ymmärretään siten lähinnä ihmisten ylläpitämiin sosiaalisiin suhteisiin, vuorovaikutukseen, käytäntöihin ja merkityksiin palautuvana asiana.

Tässä artikkelissa tartumme sekä Latouriin tapaan sivuuttaa sukupuoli tarkasteluistaan että kriittisen miestutkimuksen tapaan ottaa hierarkiat, dominointi ja kilpailu valmiiksi annettuina osina sukupuolen ja mieheyksien kehkeytymisissä. Pohdimme Latourin ajattelun antia feministisesti virittyneiden yhteiskuntatieteiden ja sukupuolentutkimuksen näkökulmasta. Tavoitteenamme on kehittää ajatusta sukupuolesta verkostona, joka kätkee sisäänsä yhteistyötä, yhteisöjä, välittämistä, aistimuksia, sidoksellisia käytäntöjä, talou-

dellisiä suhteita, rytmejä, ristiriitoja, kilpailua, erilaisia normatiivisia ajattelutapoja, ja johon erilaiset teknologiat, paikat ja materiaalisuudet elimellisesti kytkeytyvät. Pyrimme saattamaan sukupuolentutkimuksen teoriaa yhteen latourilaisen toimijaverkostoteorian kanssa tavalla, jossa suhtaudutaan sensitiivisesti verkostosuhteissa potentiaalisesti kehkeytyville eroille, hierarkioille, kategorisoinneille ja ryhmittymille. Samanlaisesti pyrimme lunastamaan toimijaverkostoteoriaan sisältyvän lupauksen asiantilojen sidoksellisuudesta, välittyneisyydestä, yllätyksellisyydestä ja väliaikaisuudesta. Kysymme artikkelissa, miten Latourin ajatus toimijaverkostosta muuttaa vakiintuneita käsityksiä mieheyksistä ja sukupuolesta?

Vastaamme yllä esitettyyn kysymykseen kolmen erilaisen aineiston ja niitä koskevien analyysiesimerkkien avulla. Tapaukset käsittelevät maaseudulla asuvien poikien elämää, rodullistettujen miesten välisiä intiimisuhteita ja rekkamiesten työtä. Kukin tapaus tuo omanlaisensa näkymän siihen, miten Latourin verkostoajatuksen soveltaminen muuttaa vakiintuneita tapoja ymmärtää erilaisia mieheyksiä. Aineistot ovat erilaisia, mutta analyysimme tekee näkyväksi niitä yhdistävän keskeisen seikan: suvereenin miestoimijan sijaan miesten toimintapotentiaali (tai sen puute) muotoutuu verkostossa erilaisten osallisten yhteistointana ja kannattelemana.

Tarkastelemme aluksi Latourin suhdetta sukupuoleen aiemman tutkimuksen valossa. Sen jälkeen avaamme aineistojamme ja menetelmäämme. Analyysisoissa tarkastelemme aineistoimerkkeihimme pohjautuen, mitä Latourin ajattelulla saa aikaan sukupuolen näkökulmasta. Tavoitteenamme on yhtäältä rikastaa sukupuolen ajattelua Latourilla ja toisaalta kiinnittää huomiota sukupuolen merkitykseen osana verkostosuhteita. Lopuksi pohdimme minkälaisia uusia avauksia sukupuolentutkimuksen lähtökohtien ja

Latourin ajattelun yhdistäminen tuottaa erityisesti miestutkimuksen kentälle.

Seuraa toimijoita: menetelmän ongelmallisuus ja potentiaalisuus sukupuolen analysoimisessa

Bruno Latour tunnetaan paitsi yhtenä toimijaverkostoteorian (*actor-network theory*, ANT) kehittäjänä myös laajemmin toiminnan ja tapahtumien teoretisijana. Latour ei kuitenkaan anna valmiita ohjeita siitä, mihin tarkemmin ottaen tulisi kiinnittää huomiota erilaisia tapahtumisia tarkastellessa. Hänen menetelmällinen ohjeensa on seurata toimintaa ja toimijoita sekä näitä yhteen liittäviä välityksiä, joiden muodostaminen ja ylläpitäminen vaatii jatkuvaa työtä (esim. Latour 1987; 1988; 2005). Välitykset ovat avoimia liitoksia, joiden kautta erilaiset asiat ja toimijat kytkeytyvät keskenään verkostomaisiksi suhteiksi ja kokoonpanoiksi. Muodostunut verkosto (tai kollektiivi) on alituisessa liikkeessä, ja sillä on aina yhteys myös muihin aikoihin, paikkoihin ja aikaisempiin verkostoihin. Tästä näkökulmasta toimijuus ei koskaan paikannu vain yksilöön tai siihen, joka tekee asioita, vaan erilaiset toimijat saavat voimansa ja kykynsä toimia vasta välityksissä muihin (Latour 2005). Tätä tarkoitetaan verkoston käsitteellä.

Latourin mukaan tutkija ei voi kuitenkaan etukäteen tietää millaisista aineksista tai voimista tapahtumat koostuvat eikä päättää ennalta mitkä toimijat ja toiminnot ovat kussakin tapahtumassa tärkeitä (Latour 1988, 9–13). Latour kehottaakin kiinnittämään huomion siihen mitä toimijoilla on sanottavanaan, millaisia jälkiä he jättävät muodostaessaan ja hajottaessaan ryhmittymiä sekä tarkkailemaan mitä vaikutuksia he saavat aikaan kohdatessaan toinen toisensa erilaisissa alati kehkeytyvissä kokoonpanoissa (Latour 2005, 29–30). On seurattava kohtaamisissa syntyviä voimainkoitteluita (*trials of strength*), joissa toimijoiden

väliset suhteet, niissä muotoutuva toiminta ja voima vasta todentuvat (Latour 1988, 158; 1999). Koetteluissa on olennaista huomioida myös sellaisten ei-inhimillisten aineiden vaikutuspotentiaalit, joita ei usein pidetä toimijuutta omaavina (Latour 2005). Esimerkiksi luonto, mikrobit, laitteet ja koneet ovat elimellinen osa yhteiskuntaa ja sen konstituoitumista (esim. Valkonen, Lehtonen & Pyyhtinen 2013).

Latour on noudattanut menetelmällistä ohjettaan toimijoiden seuraamisesta erityisesti tieteentekemisen käytäntöjä käsittelevissä tutkimuksissaan (esim. Latour & Woolgar 1986; Latour 1987; 1988). Niiden perusjuonena on ollut jäljittää ja kuvata niitä moninaisia prosesseja, voimainkoetteluja, neuvotteluja ja toimijoiden yhdistymisiä, joiden pohjalta tutkittava ilmiö on syntynyt ja vakiinnuttanut asemansa tieteellisenä tosiasiana. Latour tarkastelee tiedettä ja sen tulosten sovelluksia niiden syntyhistorian ja toimintaperiaatteet kätevinä "mustina laatikoina" (Latour 1987, 1-3; 1999, 183-185). Musta laatikko on mikä tahansa tehtävänsä ristiriidattomasti täyttävä artefakti, entiteetti tai ilmiö, joka syntyy irtaantuessaan sen tuottamiseen liittyvistä ajallisi-paikallisista käytänteistä, kilpailevista näkökulmista, epävarmuuksista ja moninaisista toimijoista (Meskus 2009, 187). Verkoston kadotessa näkymättömiin tilalle astuu ulospäin yhtenäiseltä vaikuttava yksikkö, joka otetaan sellaisenaan toiminnan lähtökohdaksi (Huh-tasalo 2022, 43-44). Vaikka Latour viittaa mustalla laatikolla usein valmiisiin tutkimusjulkaisuihin ja muihin tieteentekemiseen liittyviin artefakteihin sekä yleisemmin teknologiaan (ks. Latour 1987), voi musta laatikko olla yhtä hyvin vaikkapa sukupuoli. Onhan sukupuolella usein taipumus jähmettyä kaksinapaista sukupuolijakoa noudattaviksi tapaisuuksiksi, arkijärkisiksi rutiineiksi ja luonnollistetuiksi eroiksi (esim. Jokinen 2005).

Vaikka Latourin teksteissä sukupuoli ei juurikaan esiinny vaikutuksia aikaansaavana välityksenä,

hänen menetelmällisesti kiinnostava tapansa paljastaa vakailta vaikuttavien asiantilojen riippuvuus heterogeenisista suhdeverkostoista voi tarjota uusia näkökulmia myös sukupuolentutkimukseen. Esimerkiksi Latourin *Pasteurization of France* (1988) teosta, jossa hän analysoi kuinka vallankumoukselliset saavutukset mikrobien tutkimisessa ja hygieniakäytäntöjen kehittämisessä kytkettiin tiedemies Louis Pasteurin ansioksi, voi lukea myös ihmiskeskeisen sankarimieheyden problematisoinnin näkökulmasta. Latour ei ota Pasteuriin liitettyä neroutta annettuna eikä selitä pastörointivallankumousta tämän poikkeuksellisilla kyvyillä, vaan tekee näkyväksi sen "moninaisten voimien kokonaisuuden, joka on tehnyt ihaillun suurmiehen suureksi" (Lehtonen 2000, 208). Samalla Latouria ja hänen edustamaansa toimijaverkostoteoriaa voidaan arvostella kuitenkin siitä mitä jätetään verkostosuhteiden ulkopuolella (ks. kritiikistä laajemmin, esim. Kullman & Pyyhtinen 2015; Pyyhtinen 2015). Jäljitettävän arvoisen toiminnan sivuun on jäänyt esimerkiksi sellainen näkymätön työ, joka on usein langennut matalasti palkattujen naisten ja muiden marginalisoitujen ryhmien vastuulle (Cockburn 1992). Jälkien seuraamisen asymmetrisyys näkyy myös *Pasteurization of France* (1988) teoksessa, jossa naiset ja heidän jättämänsä jäljet jäävät jonnekin mustan laatikoon uumeniin. Samalla Latour päätyy uusintamaan käsitystä "neutraaleista" sukupuolettomista miessubjekteista osana kollektiivin toimintaa (Haraway 1994; Sturman 2006, 181-182; Star 1991). Hän seuraa pääosin miehiä yhteen liitettäviä välityksiä ja käännöksiä ilman minkäänlaista koettelu näiden sukupuolisuudesta.

Latourin taipumus sulkea sukupuoli ulos suhdeverkoston koetteluista tuntuu hämmentävältä, varsinkin kun halutaan ymmärtää sellaisia historiallisesti sukupuolistuneita ilmiöitä, kuten vaikkapa teknologiaa (ks. esim. Cockburn 1992; Lagesen 2012). Esimerkiksi Donna Haraway (1994) on pohtinut toimijaverkostoteoreettisen käsitte-

tön soveltamista ja nostaa esiin, miten Latourin puhe aktanteista on myönteinen siirtymä pois toimijoista pysyvän kaltaisine ominaisuuksineen, mutta peräänkuuluttaa samalla vuoropuhelua feministisen tutkimuksen kanssa. Kuten Haraway (1994, 67) esittää, sukupuoli on joukko kohtaamisia, käytäntöjä ja jatkuvaa värähtelyä ja kehkeytymistä (*gender in the making*). Vaikka Latour väittää karttavansa ennalta annettuja käsitteitä ja määreitä, sukupuolen kohdalla hän kuitenkin tuntuu paradoksaalisesti lankeavan annettuna otettuihin tai valmiiksi (*pre-formed*) muovautuneisiin kategorioihin, jotka ovat tieteellisten käytänteiden ulkopuolella. Näin Latour sivuuttaa sen, miten "sosiaaliset" kategoriat rakentuvat toiminnan sisäpuolella. (Sturman 2006, 182–183.)

Tässä artikkelissa pohdimme aiemmissa tutkimuksissa vähemmälle huomiolle jäänyttä kysymystä siitä, mitä tapahtuu, jos Latourin ajatus sosiaalisesta otetaan tosissaan myös sukupuolen kohdalla. Tällöin emme määrittele ennalta sitä, minkälaisia tekijöitä ja toimijoita sukupuolen verkostoon kuuluu. Latourin toimijaverkostoajattelua soveltaen lähestymme sukupuolta muuttavana ja dynaamisena suhteiden verkostona, joka ei ole ihmisyyksilöön rajattu ominaisuus (vrt. Lehtonen 2000, 277). Ymmärrämme sukupuolen kokoonpanona, jossa erilaiset "luonnollisina" pidetyt asiat kuten sukupuolitetut ja rodullistetut ruumiit tulevat yhteen erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden, kuten orgaanisen ja ei-orgaanisen materian, teknologioiden, tilojen, puhetapojen ja maskuliinisuuksien ideaalien kanssa. Tämä mahdollistaa myös binäärisestä sukupuolen ajattelusta ja sukupuoli-identiteetistä irrottautumisen ja huomion kohdistamisen moninisisiin sukupuolen kokoonpanoihin.

Seuraavaksi pureudumme tähän kysymykseen empiiristen esimerkkien kautta. Latourin innoittamana kiinnitämme huomion toimintaan ja jälkien seuraamiseen, mutta niin, että toiminnassa

on myös sukupuoli läsnä. Maaseudulla asuvien poikien elämää, miesten välisiä intiimisuhteita ja rekkakuskien työtä käsittelevien empiiristen esimerkkien pohjalta kysymme, miten Latourin ajatus toimijaverkostosta muuttaa vakiintuneita käsityksiä mieheyksistä ja sukupuolesta.

Aineistot ja menetelmät

Lähestymme esittämäämme kysymystä kolmen eri aineiston avulla. Ensimmäisenä aineistona on Ville Pöysän väitöskirjaan (ks. Pöysä 2022) liittyvät syrjäisellä maaseudulla Itä-Suomessa aikuis-tuvien poikien haastattelut vuosilta 2015–2019.¹ Haastatteluita on yhteensä 57. Haastattelut on kerätty osana Nuoret ajassa -pitkittäistutkimushanketta, jossa seurataan laadullisin menetelmin noin 100 nuorta viidellä erityyppisellä paikkakunnassa Suomessa (ks. Vehkalahti & Aapola-Kari 2021). Hankkeen menetelmällisenä juonena on haastatella samoja nuoria, Pöysän tutkimuksen kontekstissa seitsemää poikaa, noin kaksi kertaa vuodessa. Pojat asuvat noin 1000 asukkaan taajamassa ja sen sivukylillä syrjäisellä itäsuomalaisella maaseudulla. Pöysä on pohtinut aiemmin väitöskirjassaan, miten paikka on kietoutunut kasvavien poikien elämään.

Toisena aineistona on Lahden tekemät eronneiden LHBTIQ+ ihmisten (lesbojen, homojen, biseksuaalien, transihmisten, intersukupuolisten ja queer-ihmisten) ihmisten haastattelut Suomesta ja Isosta-Britanniasta (n = 60). Suurin osa haastatteluista on kummassakin maassa tehty koronapandemian vuoksi zoomissa, loput kasvokkain. Lahti analysoi aineistoa Suomen Akatemian 2022–2025 rahoittamassa tutkijatohtorihankkeessaan: "Kun sateenkaaren päässä on ero: sateenkaari-erojen prosessit" (Projekti 349408). Osallistuneet ovat eri puolilta Suomea ja Iso-Britanniaa, eri ko-

1 Osaa aineistosta on ollut mukana tuottamassa YTT Päivi Armila ja YTT Mari Käyhkö.

koisista kaupungeista ja osa pieniltä paikkakunnilta. Vaikka suomalaisessa aineistossa oli jonkin verran variaatiota osallistujien sukupuoli-identiteettien ja seksuaalisten kehityskaarien suhteen, suurimman aineistoryhmän muodosti valkoiset hyvin koulutetut lesbo- ja bi (cis)naiset. Miehiä oli aineistossa vain kolme, muunsukupuolisia kuusi. Isossa-Britanniassa kerätyssä aineistossa oli suurempaa variaatiota sukupuolen, etnisen taustan ja koulutuksen suhteen. Suurimman aineistoryhmän muodosti rodullistetut homo- ja bi- (cis)miehet.

Kolmantena aineistona hyödynnetään rekkamiesten työtä koskevaa etnografista havainnointi- ja kenttäkeskusteluaineistoa, joka tuotettiin Ahon väitöskirjatutkimusta varten vuosien 2012 ja 2017 välisenä aikana (ks. Aho 2019). Tuona ajanjaksona Aho reissasi kymmenen suomalaisen rekkamiehen matkassa osallistuen kaikkiaan 19 erilaiselle työkeikalle, joiden pituudet vaihtelivat kolmesta tunnista neljään vuorokauteen. Tutkimukseen valikoituneita miehiä voi luonnehtia kokeneiksi raskaan liikenteen ammattikuljettajiksi, sillä kaikilla heillä oli vähintään 15 vuoden, muutamilla 30 vuoden, ja joillakin jopa lähemmäksi 40 vuoden kokemus erilaisista kuorma-autonkuljettajan töistä. Rekkamiehet työskentelivät erilaisilla suoritealoilla, ja heidän työtehtävänsä poikkesivat toisistaan muun muassa työn organisoinnin, reittien, kuljetettavien tavaroiden, lupakäytäntöjen, ammattitaitovaatimusten sekä käytettävän kaluston suhteen. Laajan ja monipuolisen kokemuksensa vuoksi heidän tuottamat jäljet ja vihjeet eivät koskeneet vain senhetkisiä omia työtehtäviä, vaan he olivat hyviä suhteuttamaan ja vertailemaan erilaisia kuljetustehtäviä keskenään.

Kolme erilaista aineistoa valottavat miehisyyden ja maskuliinisuuden verkottuneita, yhdessä rakentuvia, ulottuvuuksia. Analyysitapanamme on seurata aiempia tulkintojamme näistä kolmesta eri aineistosta ja ajatella ne uudestaan yhdessä

toistemme ja Latourin verkostoajatuksen kanssa. Sen sijaan, että selittäisimme tapahtumia ja toimintaa aineistoissamme erilaisilla ennalta määritellyillä sukupuolen kategorioilla, lähdemme seuraamaan sukupuolen jälkiä aineistoissamme. Kiinnitämme huomiomme siihen, miten ihmiset, materiaaliset objektit, ideat, tapahtumiset ja toiminta muodostavat aineistoissamme erilaisia yhteenliittyviä, jotka voivat kertoa sukupuolen verkostomaisesta kehkeytymisestä.

Emme kuitenkaan allekirjoita Latourin oletusta siitä, että toiminnan jäljet (myös sukupuolen) verkostoista antautuisivat tutkijalle seurattavaksi ja kuvattavaksi sellaisenaan. Sukupuoli kun ei "nouse" aineistosta empiirisesti havaittavaksi koettelon kohteeksi ja edelleen merkittäväksi toimijaksi tai välitykseksi ilman tutkijan teoreettista sensitiivisyyttä asialle. Mistä ylipäättään tiedämme, että löytämämme jäljet ovat jälkiä sukupuolesta? Tässä teoreettiset taustamme miestutkijoina (Aho ja Pöysä), sukupuolentutkijoina ja queertutkijoina (Lahti) auttavat meitä merkittävästi. Olemme kiinnittäneet huomiota sukupuoleen liittyviin hierarkioihin, eroihin, ihanteisiin ja arvostuksiin, ja tämä vaikuttaa myös olennaisesti siihen minkälaisiin jälkiin kiinnitämme huomiota aineistoissamme. Emme kuitenkaan ota niitä analyysin lähtökohtina tai toimintaa ulkoapäin selittävinä teoreettisina malleina, vaan annamme verkoston eri elementeille mahdollisuuden vaikuttaa toinen toisiinsa ja toimia yhdessä, myös yllättävin tavoin. Lähdemme seuraamaan Latourin hengessä sukupuolen jättämiä jälkiä kolmen tapausesimerkimme kautta.

Verkoston merkitys syrjäseutupoikien ja rodullistettujen homo- ja bimiesten sukupuolen tapahtumisissa

Millaisia vihjeitä sukupuolesta tulee näkyväksi, kun tutkijan analyttinen katse suunnataan

Latourin viitoittamana haastatteluaineistossa rakentuvaan toimintaan ja tapahtumiin? Sukupuoli jättää jälkiä erilaisissa maantieteellisissä ja sosiomateriaalisissa paikoissa ja verkostoissa. Pöysän aineistossa, syrjäisen maaseudun kontekstissa, ajatus (yksilö)miehestä erilaisten tekemisten aloittajana ja ohjaajana on erityisellä tavalla läsnä (ks. myös Pöysä 2022). Maaseutumaiset paikat on perinteisesti ymmärretty varsin sukupuolittuneina paikkoina, eräänlaisina "miesperiferioina" (*male periphery*), joissa niin työhön kuin vapaa-aikaan liittyvät tekemiset ovat perinteisesti miehisenä pidettyjä tekemisiä, kuten maanviljelyä, kalastusta, metsänhoitoa, rakennus- ja korjaustöitä, metsästystä ja autoilla kaahailua (Dahlström 1996, 263–265). Syrjäisellä maaseudulla aikaa viettävät pojat elävätkin aiemman tutkimuksen valossa lähtökohtaisesti sukupuolensa vuoksi vapaampaa ja enemmän tekemismahdollisuuksia tarjoavaa elämää kuin siellä asuvat tytöt.

Useamman vuoden jatkuneen tutkimussuhteen ja syrjäseutupoikien toistuvien haastattelujen myötä sekä Latourin teoreettisen ajattelun innoittamana Pöysä alkoi kiinnittää huomiota siihen, miten poikien sukupuoli ei ollut vain yhdenlaista ja "miesperiferian" viitoittamaa vaan ennen kaikkea verkottunutta ja suhteista. Tutkimuksen pojat nostivat toistuvasti esiin mopojen, autojen ja tietokoneiden keskeisen merkityksen osana arkeaan, mutta näistä tapahtumista oli vaikea saada otetta perinteisemmällä sosiologisilla teorioilla. Pöysä alkoi etsiä ymmärrystä poikien arkisista tekemisistä Latourin ja sukupuolentutkimuksen teoretisointien avulla.

Latourin ajatus toimijaverkostosta ja ei-sosiaalisena pidettyjen asioiden merkityksestä toiminnan kannalta suuntasi huomion esimerkiksi poikien erilaisiin korjauskäytäntöihin, kuten mopojen yhdessä rassaamiseen. Eetu kertoo:

Niin ku se [mopo syttyi palamaan] tapahtu sillon torstaina ja sit mie perjantai-iltana minä Juhani,

Olavi ja sitte yks Markus käyttiin korjaamassa sitä siellä ni monesta seittemästä kahteentoista korjattiin sitä. Sit saattiin kuntoon se käynttiin käyttiin ajamassa hyvin toimii ja sit seuraavana päivänä lauantaina ni taas ei toiminu ja sit huomattiin vielä lissää et siinä oli oli piilossa ollu semmonen iso sähköjohto mistä niinku sähköjohtoja paino ni se oli sitte palanu seki tota sit myö niinku se katottiin läpi ja teippailttiin ne umppeen ja laitettiin uusia johtoja ni kyl se sit toimi rupes toimimaan.

Pojat eivät päädy yhteen korjailemaan mopoja vain omasta aloitteestaan, vaan myös esimerkiksi mopon osat (esimerkiksi sähköjohdot) ovat mukana siinä, että pojat päätyvät yhteen (vrt. Latour 2005, 50; ks. myös Lehtonen 2015, 142). Kuten Latour (2005, 45) huomauttaa, toiminta on aina myös yllätyksellistä. Mopojen korjailussa on kuitenkin kyse myös ei-inhimillisten toimijoiden muovaamasta, välillä aloittamastakin, toiminnasta. Poikien korjailutoiminnan kehkeytymisen seuraaminen tuo esiin sen, miten miessukupuoli itsessään ei tuo vielä poikia yhteen korjailemaan, vaan myös ei-inhimilliset rakentavat ja muovaavat näitä sukupuolittuneita käytäntöjä.

Sukupuolen tarkastelu toimijaverkostona tekee näkyväksi myös muita sukupuoleen liittyviä ulottuvuuksia. Esimerkiksi ikä muovaa olennaisella tavalla syrjäisellä maaseudulla asuvien poikien mahdollisuuksia tehdä ja toimia paikassa. Pojat ovat ikänsä vuoksi vielä monin tavoin riippuvaisia vanhempien tuesta esimerkiksi kyytien ja bensa-rahon osalta. Sosiaalisen ymmärtäminen myös ei-sosiaalisina pidettyjen asioiden välityksinä (Latour 2005, 5) tuo esiin, miten kulkuvälineet ja pojat yhdessä muovaavat pojille mahdollisuuksia toimia paikassa. Näillä mahdollisuuksilla on erityinen merkitys aikuistuville ja vielä monin tavoin vanhemmistaan riippuvaisille syrjäkyläpojille. Syrjäseutupaikassa yhdessä inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden kanssa kehkeytyvä toiminta tuottaa pojille kykyä liikua ikäänsä näh-

den suhteellisen itsenäisesti ja omatoimisesti. (ks. myös Pöysä 2022.)

Syrjäseutupoikien sukupuoli ja poikien arkiset tekemiset rakentuvat esineiden lisäksi myös yhdessä paikan etäisyyksien ja huonokuntoisten teiden kanssa. Varsinkin maaseututaajamien reunoilla asuvat pojat ovat joutuneet opettelemaan jo nuorena tapoja päästä taajamasta syrjäkylille kotiin säällä kuin säällä. Esimerkiksi autoilla ajelu ja niiden korjaaminen ei olekaan vain poikien valitsemaa tekemistä vaan se rakentuu myös yhdessä paikallisten lumisten ja auraamattomien teiden kanssa, kuten Jesse kuvaa:

Se [auto] on ku lumiaura nyttien talvella... mutta tuo on niinku todella paljon madallettu ja mie en käsitä sitä et mikä helvetin järki tossa on niinku ajjaa tuolla niinku pikkuteillä ja pikkunen kuoppa tulee vastaan niin tunttuu että repeää pohja... kerran esimerkiks piti vasaran kanssa ajjaa koska tota se kerrää kato tonne silleensä lunta et se niinku jääpi tonne renkaitten sinne välliin että se jäätyy sinne ja nappaa kiinni niihin renkaisiin ne ei pyöri. Ni vasaralla piti hakata tälleen näinikkäin pois.

Latourin ajattelussa sellaiset ihmiset ja asiat, jotka saavat aikaan muutoksia, ymmärretään toimijoiksi (Latour 2005, 71). Verkostossa rakentuva toiminta sisältää kuitenkin aina palasia myös muista paikoista, ajoista ja toimijuuksista (emt. 166). Olennaista on muiden kuin ihmisten toimijuuksien tunnistaminen. Yhtäältä paikalliset esineet ja tilat osallistuvat poikatekemisten muovautumisiin. Ne ohjaavat muun muassa missä ja miten pojat kokoontuvat yhteen ja miten he viettävät yhdessä aikaa. Toisaalta poikatekemisiin kytkeytyvä verkosto ulottuu myös syrjäistä paikkaa laajemmalle: pojat ovat esimerkiksi katsoneet kaahailuelokuvia ja haaveilleet nopeista autoista, mutta he päätyvät suosimaan autoja, joilla pärjää huonommassakin kelissä.

Latourin teoreettista ajattelua soveltamalla piirtyä esiin syrjäseutupoikien sukupuolen monenlaisuus ja ei-inhimillisten kanssa yhdessä rakentuva luonne sekä näiden merkitys osana paikallista sukupuolten suhteita (ks. Pöysä 2022). Toimintaa seuraamalla herää kuitenkin kysymys, mitä jää sukupuolen verkoston ulkopuolelle (vrt. Kullman & Pyyhtinen 2015, 123–124). Poikien ja mopojen kylällä liikkuminen edellyttää esimerkiksi poikien mainitsemia äitejä, jotka hoitavat kotia, pyykkäävät ja tekevät ruokaa sekä ylläpitävät paikallista sosiaalista järjestystä, jossa nimenomaan poikien kylän julkisessa tilassa ajan viettämiseen suhtaudutaan hyväksyvästi. Latourilainen analyysi onkin aina eräänlaista verkostosta "ulosulkemisen analytiikkaa" (Michael 2000, 28; ks. myös Kullman & Pyyhtinen 2015, 124). Tässä on kuitenkin myös Latourin ajattelun sudenkuoppa nimenomaan sukupuolen osalta: poikien ja esineiden väliseen toimintaan keskittyminen voi työntää sivuun sellaista näkymätöntä työtä, jonka ovat tavanomaisesti hoitaneet naiset (vrt. Cockburn 1992). Latourin ajatus toiminnan jälkien seuraamisesta tuo kuitenkin kiinnostavalla tavalla esiin, miten miesperiferian mukainen oletus tekevästä miehistä rakentuu syrjässä asuvien poikien arjessa monenlaisena, välillä myös paikallista miesideaalia haastavana verkostona. Esineillä ja ei-inhimillisillä toimijoilla onkin potentiaalia tukea myös toisenlaisten sukupuolten ja mieheyksien rakentumisia poikakategorian sisältä käsin (ks. myös Pöysä 2022).

Erotapahtumat ja Zoom-teknologia toimijoina

Mieheyden kehkeytymisen jäljet tulevat ymmärrettäväksi Latourin verkostoajattelun avulla myös toisenlaisessa kontekstissa: LHBTIQ+ ihmisten eroissa. Lahden aineiston latourlainen analyysi osoittaa, miten myös haastatteluja, joita on kritisoitu kieleen ja kerronnan konventioihin nojaavana perinteisenä menetelmänä (Back 2010), on mahdollista

tarkastella ihmisten, teknologian, toiminnan, aistimusten ja puheen yhteenliittymä (Latour 2005). Nämä yhteenliittymät vihjaavat Lahden aineistossa kehkeytyvistä rodullistetuista sukupuolen verkostoista, joihin kytkeytyy haastattelutilanteiden ulkopuolella myös erotapahtumia, muita ihmisiä, työ- ja harrastuspaikkoja ja LHBTIQ+-yhteisöjä. Haastattelutilannetta voi tarkastella omana verkostonaan, mutta ajattelemme sen olevan kytköksissä myös haastattelutilanteen ulkopuolisiin verkostoihin, paikkoihin ja aikaan (Latour, 2005).

Lahden haastatteluissa huomio kiinnittyi niissä yhteen kytkeytyviin teknologisiin ja sensorisiin elementteihin ja haasteltavien toimintaan: mustaan ruutuun Zoom-haastatteluissa. Kun toiset haastateltavat itsestään selvästi käynnistivät videonsa heti zoom-haastattelujen alkaessa, monet eivät halunneet laittaa videota päälle ollenkaan. Yksi haastateltava varmisti jo ennen haastattelua, ettei haastattelusta jää videotallennetta. Heidän kohdallaan haastattelijan vastassa oli vain musta ruutu ja usein pätkivä yhteys. Kuten Marjo Kolehmainen (2022, 64) on todennut tutkimuksessaan etäterapioista Latourin (2005, 39) ajattelua soveltaen, teknologia ei vain välitä ihmisten välistä vuorovaikutusta, vaan muotoilee sitä osana vuorovaikutusta. Musta ruutu ja näköaistiin perustuvan vuorovaikutuksen estäminen toi haastatteluverkostoon etäisyyttä haastattelijan ja haastateltavan välille. Mustan ruudun jättämä jälki ei kuitenkaan puhu tutkijalle sellaisenaan, ilman kontekstualisointia ja sensitiivisyyttä sille, miten sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja rodullistamiseen liittyvät valtasuhteet kehkeytyvät osana arjen tapahtumia (Stewart 2007).

Yhtäältä musta ruutu jätti jäljen sukupuolien verkostosta kontrollina. Tällöin rodullistetut ja sukupuolistetut ruumiit liittyvät yhteen esimerkiksi (valvonta)kameroiden kanssa vaihtelevin tavoin. Oeur (2016) on todennut, että rodullistetut miehet kasvavat aikuiseksi kulttuurissa, jossa he ovat ene-

nevässä määrin erilaisten valvontatoimenpiteiden ja käytäntöjen kohteina sekä Yhdysvalloissa että Iso-Britanniassa (Cowen & Siciliano, 2011). Kun musta ruutu aiheutti valkoiselle tutkijalle epämukavuuden tunnetta ja vaikeutta päästä perille haastateltavien maailmasta, mahdollisti Zoom-teknologia rodullistetuille homo- ja bimiehille kameroiden väistämisen sukupuolen verkostossa, johon kamerat mahdollisesti liittyvät hyvin erilaisin vaikutuksin kuin valkoisen tutkijainaisen sukupuolen verkostossa.

Toisaalta musta ruutu, Zoom-teknologia ja mahdollisuus kontrolloida kameroita kuitenkin näytti *kääntävän* (Latour 1986, 266–267) ennalta arvaamattomalla tavalla toimintapotentiaaleja rodullistettujen miesten sukupuolen verkostossa. Osallistuvathan miehet joka tapauksessa tutkimukseen, joka mahdollisesti paljastaa haavoittuvuuksia, ja johon on ollut tyypillisesti vaikea rekrytoida homo- ja bimiehiä (Aarnio ym. 2020). Zoom-teknologialla ja mustalla ruudulla osana sitä oli kyky vaikuttaa tutkimuskäytäntöihin niin, että sensitiiviseksi mielletty aihepiiri kääntyi jollakin tavalla mahdollisemmaksi käsitellä. Lähtökohtaisesti ei-sosiaalisena pidetyt asiat, kuten Zoom-ohjelmisto ja webkamera, osallistuvat siten sensitiivisempien maskuliinisuuksien ja rodullistettujen suhteiden kehkeytymisiin (vrt. Latour 2005, 5).

Latourilainen toimijaverkoston ajatus ei rajaudu kuitenkaan vain teknologiaan tai koneisiin (kuten usein helposti ymmärretään) vaan myös erotapahtumalla voi olla toimintapotentiaalia ja se voi osallistua erilaisten välitysten rakentumisiin. Aiemman erotutkimuskeskustelun kontekstissa on korostettu, että heteromiehet jättäytyvät eron hetkellä helposti yksin, ehkä jopa lamaantuvat (Hartman 2021). Lahden aineiston keskusteluttaminen Latourin verkostoajatuksen kanssa tekee näkyväksi kuitenkin myös varsin toisenlaista ymmärrystä erotapahtuman toimintapotentiaalista ja ei-inhimillisten toimijoiden osallisuudesta.

Esimerkiksi rodullistettujen miesten LHBTIQ+ yhteisön muodostuminen, homo- ja bimiieksi tuleminen, liittyä monenlaisiin elementteihin rodullistettujen miesten sukupuolen verkostoissa. Niissä ei ole kysymys vain ihmisten välisistä suhteista tai ihmisten intentionaalisesta toiminnasta. Tällaisten vihjeiden lukemiseksi tarvitaan kuitenkin ymmärrystä sekä Latourista että sukupuolentutkimuksen huomioimasta eriarvoisuudesta. Tyrell, brittiläinen homomies kertoi haastattelussa, että hän joutuu tekemään pikaruokaravintolassa 12 tunnin tuplavuoroja elättääkseen itsensä. Taloudellisten ja tilallisten elementtien yhteenliittyminen sai verkostossa aikaan asioita – viettihän Tyrell väistämättä paljon aikaa työpaikalla lähellä työkavereitaan – ja toi erityisesti eron hetkellä häntä lähemmäs heitä.

Työkaverini huomasivat, että lopetin puhumisen. He myös huomasivat, että en ollut enää eksäni kanssa, koska hän tapasi tulla työpaikalleni, kun olin lopettanut työt. He yrittivät auttaa minua pääsemään siitä [erosta] yli. Itse asiassa he antoivat minulle viikon ja muutaman päivän vapaata töistä, kun yritin päästä siitä yli kotona.

Ero käynnistikin mieheyden verkostoissa toimintaa ja tukemista, joka oli olennaista miesten erossa selviytymisessä. Latour (2005, 37–40) on todennut, että toimijat eivät kytkeydy toisiinsa itsestään, vaan jonkun välittäjän (*mediator*) kautta, joka ei vain välitä vaan muotoilee toimijoiden suhteita toisiinsa. Rodullistettujen homo- ja bimiesten sukupuolen verkostojen kehkeytymisissä erotapahtumalla itsessään oli usein tällainen välittäjän asema: se muutti jotain miesten välisissä suhteissa toisiinsa ja toi miehiä yhteen. Tyrellin työkaverit järjestivät hänelle vapaata töistä, toisen miehen ystävä pyysi eronnutta muuttamaan luokseen miesten jakamaan kimppakämppeään, kolmas järjesti eronneelle työpaikan, jotta tällä olisi muuta ajateltavaa, neljäs vei ystävänsä sairaalaan, kun tämän kumppani oli pahoinpidellyt häntä.

Monesti miehet tällöin myös rekrytoitiin (Latour, 2005, 32) osaksi rodullistettujen LGBTIQ+ yhteisöjä, joissa he eivät välttämättä olleet sitä ennen olleet. Tyrell kertoo:

Minulla on kaksi työkaveria, jotka ovat osa [LHB-TIQ+] yhteisöä ja kun he ymmärsivät erostani millaisessa tilanteessa olen, he auttoivat minua liittymään yhteisöön, johon he identifioituivat. Sillä tavalla minä päädyin yhteisöön.

Niin syrjäseutupoikien kuin rodullistettujen bi- ja homomiesten haastattelujen tarkastelu Latouria hyödyntämällä tuo esiin sukupuolen verkostomaisen luonteen ja sen, miten miessukupuolen olettaminen universaaliksi sosiaaliseksi kategoriaksi piilottaa miehiksi identifioituvien haasteltavien välitykset erilaisiin paikkojen, tilojen, esineiden, teknologioiden ja mieheyden verkotumisiin. Esimerkiksi syrjäseutupoikien aineistossa poikien kyky tehdä itselle mielekkäitä asioita rakentuu olennaisella tavalla yhdessä iän, paikan, esineiden ja muidenkin kuin ihmisten kanssa (ks. myös Pöysä 2022). Latourlainen näkökulma teki näkyväksi myös, miten rodullistettujen bi- ja homomiesten sukupuolen verkostossa teknologialla, toiminnalla, ja erotapahtumalla on aikaansaavia, toimijuuksellisia, vaikutuksia yhdessä seksuaalisuuden ja rodullistamisen elementtien kanssa. Erotapahtumat, niiden aikaansaama ystävämiesten apu ja LHBTIQ+ yhteisöihin liittyminen oli keskeisesti yhdessä kehkeytymistä, ja jonka (hetkellinen) lopputulos, pikemminkin kuin alkutekiä "rodullistettu homo- tai bimies" oli.

Rekkamieheyden kehkeytyminen kuormanlastausverkostossa

Seuraavaksi kehittelemme sukupuolen verkostoajatusta rekkamiesten työhön liittyvän etnografisen aineiston kontekstissa. Etsimme sukupuoleen liittyviä jälkiä erityisesti kuormanlastauskäytäntöjä koskevista koetteluista. Sukupuolen verkos-

toajatukseen soveltaminen rekkamiesten työhön on hedelmällistä erityisesti siksi, että se haastaa käsityksen rekkamiehistä työnsä itseriittoisina hallitsijoina. Ahon (2019) mukaan aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa ja sitä tukevissa populaarikulttuurisissa esityksissä rekkamieheydestä on tuotettu sankarillisia miestoimijuuskuvia, joissa kaukana työnjohdon suoran valvonnan ulottumattomissa operoiva rekkamies omalla neuvokkuudellaan ja taidokkuudellaan hallinnoi ajamistaan, kuormaansa ja tien päällä kohdattuja odottamattomia ongelmia ja vaaroja (ks. esim. Nehls 2003; Ouellet 1994). Sukupuolen verkostoajatukseen avulla kuitenkin esitämme, ettei työkäytäntöjen mestaroimisella rakentuva rekkamieheys ole seurausta rekkamiehiin palautuvista kyvyistä tai selity vain heidän tekemisillään, vaan kyvykyys tulee ymmärtää hetkellisesti vakiintuneena tuloksena siitä verkostomaisesta yhteistyöstä, jonka osana rekkamies kulloinkin toimii. Mutta miksi etsimme sukupuolen jälkiä juuri kuormanlastauskäytännöistä, ja miten tulkitsemme näitä jälkiä vihjeinä avautuvasta sukupuolen verkostosta?

Latourin toimijaverkostoteoreettisen lähtökohdan mukaan tutkijan ei tule etukäteen kiinnittää entiteetteihin tai ilmiöihin, kuten rekkamieheiden kehkeytymiseen, ominaisuuksia, eroja, asymmetrioita, kategorioita tai (ryhmä)identiteettejä. Näiden järjestysten ja ryhmittymien potentiaalinen muodostuminen on empiirinen kysymys, joka selviää, kun seurataan toimijoita yhteen liittäviä suhteita ja yhteistyötä (Latour 2005, 28–31). On kuitenkin naivia luottaa siihen, että toimijat ikään kuin itsestään piirtäisivät sukupuolen jäljet esiin ilman ilmiön sukupuoliteoreettista koettelua. Väitöskirjassaan Aho oli jo lähtökohtaisesti kiinnostunut miesten välisistä eroista – siitä miten rekkamieheydet rakentuvat osana kuljetustyön käytäntöjä. Tätä analyttistä lähtökohtaa informoi yleisempi miestutkimuksellinen ajatus mieheiden moninaisuudesta ja dynaamisuudesta (Kimmel, Hearn & Connell 2005). Lisäksi rekkamiesten

ammattikulttuuria koskeva aikaisempi tutkimuskirjallisuus tarjosi yhden sukupuolivihjeen, sillä sen mukaan ajamiseen liittyvät käytännöt muodostavat normatiivisen mittatikun, jonka suhteen rekkamieheyden ihanne ja erot miesten välillä rakentuvat (Ouellet 1994; Nehls 2003). Mutta koska rekkamieheyden voi olettaa olevan moninaista, muuttuvaa, dynaamista ja kytkeytyntä, eikä tutkija halua uusintaa ajatusta ajamisen ympärille rakentuvista rekkamieheyksistä, sukupuolivihjeitä lähdetään etsimään vaihtoehtoisista paikoista.

Ensimmäinen sukupuolen jättämä kiinnostava jälki liittyi kuormaun. Huomion kiinnittäminen kuormien jättämiin jälkiin kumpusi arkisten kenttätilanteiden virittämästä eletystä kenttäkokemuksesta: kuormilla tuntui olevan kyky tehdä muut toimijat riippuvaisiksi itsestään ja saada vaikutuksia aikaan muissa toimijoissa (vrt. Callon & Latour 1981, 286). Lähes joka kerta kun rekkamiehet keskustelivat kollegoidensa, ajojärjestelijöiden, työnantajien tai tutkijan kanssa, viittasivat he tavalla tai toisella kuormiin liittyviin asioihin, erityisesti tavaraan. Rekkamiehet esimerkiksi kuvailivat varsin seikkaperäisesti sitä, millaista tavaraa heillä oli kuormatilassa sekä miten he olivat sijoitelleet ja sitoneet tavaran kuormatilaan. He myös kertoilivat aistimuksiaan siitä, miten tavarat "elävät" ja "käyttäytyvät" kuormatilassa ajon aikana. Lisäksi he pohtivat jo ennakolta sitä, minkä muotoista, painoista ja kokoista tavaraa seuraavista lastauspaikoista tulee, millainen on lastauspaikan materiaalis-tilallinen infrastruktuuri ja miten he tavaranlastauksen suorittavat. Kuormien elimellinen vaikutus rekkamiesten työlle vahvasti tunnetta siitä, että kuormien jättämien jälkien seuraaminen saattaisi avata jotain olennaista rekanajon sukupuoliverkostosta.

Ensimmäinen eksplisiittinen kuormaun liittyvä sukupuolivihje ilmaantui merikontteja kuljettavan Peten kanssa käydyn keskustelun yhteydessä. Peten puheenvuorossa rekkamiesten suhde

kuormaan muodostaa jäljen, jonka välityksellä tuotetaan rekkamieskategorioita ja niihin sidottuja ominaispiirteitä (vrt. Latour 2005, 31). Jäljen tulkitseminen sukupuolivihjeeksi liittyy siihen, ettei se ole neutraalin kuvaileva, vaan kuvauksessa rakennetaan – miestutkimuskirjallisuutta mukailen – rekkamieheyttä jäsentävä ammattikulttuurinen ihanne (Connell & Messerschmidt 2005), eli ajatus miestoimijasta hallitsemassa suvereenisti työkäytäntöjään, jonka suhteen muut rekkamieheydet arvotetaan alempiarvoisiksi.

Aina on pidetty jollain tavalla yksinkertaisena jostain irtoperäkuljettajaa tai konttikuljettajaa kun tuommosta kappaletavaran-täysperävaunun kuljettajaa. Ja siinä tullaan semmoseen asiaan, että kun tuommonen irtoperäkuljettaja ulkomaanliikenteessä ja konttiauton kuljettaja venti- ja tuontikuormissa, ni ku se ei saa kiinni siitä kuormasta millään lailla, niin sitten täysperävaunumiehet tai yleisesti sanotaan, että ne on niin hienoja jätkeä ettei ne edes kuormaa tee. Ja kun se kuorman tekeminhän on yks taiteen laji. Tuommonen ammattitaitonen täysperävaunun kuljettaja joka tekee itse kuorman, lastaa sen, suunnitelee ja niin pois päin, niin se pystyy sieltä koska tahansa hypäämään irtoperän rattiin, konttiauton rattiin. Tai vaikkapa mopon puikkoihin viemään sitä yhtä kirjekuorta, sille ei tuota tuskaa mikään siitä alaspäin oleva porras. Mut jos irtoperäkuljettaja pannaan yht'äkkiä tuollasen täyspitkän nälkävuoden viereen seisomaan ja sanotaan että tuossa on laituripistä se tohon laituriiin ja lastaa se. Ajojärestykseen, purkujärjestykseen, niin jää tekemättä.

Latourin (2005, 31) mukaan muodostetut ryhmitymät eivät säily itsestään, vaan vaativat jatkuvaa heterogeenisten toimijoiden välistä yhteistyötä. Näin ollen yllä muodostettua "kappaletavara-täysperävaunumiehen" kategoriaa ja sen paremmuutta suhteessa "irtoperä/konttikuljettajaan" ei tule ymmärtää pysyviksi ominaisuuksiksi tai näiden miesten yksilöllisiin tekemisiin palautu-

vaksi asiaksi. Sen sijaan voimme ajatella kuvatun kaltaisen kompetentin rekkamieheyden olevan seurausta heterogeenisten toimijoiden ja käytäntöjen välisestä kytkeytyneisyydestä (Campana 2015), näiden elementtien kollektiivinen aikaansaannos. Asioiden kytkeytymisessä muodostuu suhdeverkosto, joka antaa rekkamiehille ne kyvyt ja piirteet (vrt. Kullman & Pyyhtinen 2015, 117), jotka saatetaan kuvitella heidän ominaisuuksikseen tai omaisuudekseen. Rekkamieheyden verkostoajatuksen näkökulmasta kiinnostavaa Peten kuvauksessa on nimittäin se, että siinä ei viitata suoraan tavaroiden käsittelyyn ja siirtämiseen kuormatilaan, vaan lastaaminen laajenee koskemaan monia muita(kin) tavaran kuormaamiseen kytkeytyviä käytäntöjä, elementtejä ja toimijoita. Kuvauksessa viitataan paitsi mies(työ)ruumiisiin ("jätkät", "täysperävaunumiehet"), siinä annetaan vihjeitä myös kuljetustehtävää määrittävästä logistisesta organisoinnista ("ajo- ja purkujärjestys", "venti- ja tuontikuormat"), erilaisista ajoneuvoteknologioista ("täyspitkät nälkävuodet/täysperävaunut"), logistisista kuljetusratkaisuista ("irtoperät", "kontit") sekä tietynlaisen tavaranlastauksen suunnitteluun liittyvistä käytännöistä ("kappaletavara").

Latourin verkostoajattelun yhdistäminen etnografisiin kenttähavaintoihin antaa avaimia tarkastella kuormaan liitettyjä sukupuolivihjeitä osana laajempia logistisia ja organisatorisia suhteita ja käytäntöjä. Peten vihje "kappaletavara-täysperävaunu" -rekkamiehen työstä johdattaa Ahon erään tällaisen mieskuljettajan keikkaa koskevien kenttämuistiinpanojen äärelle. Kyseessä on Markku, jonka kanssa tutkija matkasi Lahden seudulla sijaitsevalle isolle keskusterminalille tekemään kappaletavarakuormaa. Markun lastaustyön seuraaminen tuottaa jälkiä uusista rekkamieheyden sukupuoliverkostoon kytkeytyvistä logistisista toimijoista ja yhteistyön muodoista: terminaalien sisällä varastotyöntekijät siirtelevät "sähköpässeillä" (sähköavusteinen lavansiirtovaunu) sekalaisia

tavarakolleja ja -lavoja lastauslaitureiden edustolle jatkokuljetettaviksi. Tämä kappaletavara-rekkamiesten työntekoa ruokkiva tavaroiden esivalmistelu ja -järjestelytyö on aivan olennaista, sillä muuten Markku joutuisi etsiskelemään tavarointia ympäri terminaalia. Markun lastaustapahtuma nivoutuu edelleen osaksi muiden logististen toimijoiden tekemisiä ja niiden organisointia, kuten saapuvien tavarakuljetusten rytmejä. Markku selitti, että "jakelukuskit" tuovat lähialueen yrityksistä tavaraa keskustermiinalille koko iltapäivän ja illan ajan. Vaikka aikaisemmissa tutkimuksissa jakelukuskit on tavattu sijoittaa rekkamieheyshierarkian marginaaliin (esim. Nehls 2003), koska he pyörivät rahteineen lähinnä kotikulmilla, tavaransyöttämisen ja varastomiesten esivalmistelutyön välityksellä jakelukuskit osallistuvat Markun rekkamieheysverkoston koostamiseen elimellisellä tavalla.

Rekkamieheyden sukupuoliverkostoa koostavasta yhteistyöstä on kyse myös rekkamiesten ja ajojärjestelijöiden välisissä suhteissa, joista jälkimmäiset määräävät kuljettajille lastattaviksi tulevat kuormat, tavarat ja purkupaikat. Vaikka ajojärjestelijöiden teoreettiset laskelmat tavarankäytön ja tilan suhteesta "paperilla" eivät aina vastaa sitä, miten tavarat käytännössä saadaan mahtumaan kuormatilaan, Markku saa ajojärjestelijöiltä hyödyllistä ennakkotietoa tavarankäytön määrästä ja laadusta sekä purkupaikkojen sijainneista ja saavutettavuudesta. Esimerkiksi joidenkin lastaus- ja purkupaikkojen saavutettavuus täysperävaunun yhdistelmällä on hankalaa: purkupaikkojen pihoilla ei mahdu välttämättä kääntymään kahdesta erillisestä kuormatilayksiköstä koostuvalla vetäjän ja karrin yhdistelmällä. Mutta koska Markun työn purku- ja lastauspaikkaverkosto on suhteellisen vakiintunut ja koska hän sai ennakkotietoa ajojärjestelijöiltä, hän osasi sijoittaa tavarat oikeisiin kuormatiloihin siten, että hän saattoi irrottaa karrin ja viedä tavarat perille pelkän vetäjän voimin. Kappaletavara-ajon sukupuoliverkostossa

tavaroiden sommittelu kuormatilaan tukevasti ja rikkoutumattomasti ei siis yksistään riitä kompetentin rekkamieheyden vakauttamiseen.

Terminaalin lattialla valmiina olevien tavaroiden kanssa työskentelyssä fyysisestä voimankäytöstä – sukupuolivihjeestä, jonka avulla on tavattu jäljittää työläismieheyden rakentumista (Nixon 2018) – ei ole juuri hyötyä Markulle. Pikemminkin tavarat ja niiden tutkiminen opettavat Markulle "feminiinisiksi" miellettyjä asioita, kuten nöyryyttä, sensitiivisyyttä, huolenpitoa ja kärsivällisyyttä. Tavaroiden silmäily, tunnustelu, hively ja töytäily tarjoaa vihjeitä niiden kanssa toimimiseen liittyvästä työläydestä (Lehtonen 2006, 308), tavaroiden yhteispelistä ja siten lastattavuudesta, esimerkiksi tavaroiden kyvystä vastustaa sekä toisia tavarointia että Markun ruumiin ja lastaustarvikkeiden yhteistoimijuudessa muodostuvaa liikettä. Tunnustellessaan tavarointia Markku saattoi aistia esimerkiksi Iitalan juomalasilavojen haurauden sekä toisaalta rautapalkkilavojen aineellisen lujisuuden. Tavarankäytön lastattavuus kuormatilaan ja rekkamieheyden kehkeytyminen saavat kuitenkin muotonsa vasta osana toisten tavaroiden, Markun, ajojärjestelijöiden, jakelukuskiensa, saapuvien tavaroiden, kuormatilan, purkujärjestyksen ja ajoneuvoyksikön muodostamaa toimijaverkostoa.

Latourin verkostoajatuksen soveltaminen avaa uusia tulkintamahdollisuuksia myös rahdinpaikannusteknologioihin ja niiden merkitykselle rekkamieheyden kehkeytymisissä. Väitöskirjassaan Aho esitti, että rahdinpaikannusteknologiat nakertavat kunniallisen rekkamieheyden rakentamisen edellytyksiä, koska ne kaventavat rekkamiesten mahdollisuuksia rytmittää työtä ajamisen aikana siirtäessään osan ajotehtävää koskevasta tiedosta ja sen hallinnasta logistiselle työnjohdolle (Aho 2019). Verkostonäkökulmasta rahdinpaikannusteknologioiden vaikutus näyttää hieman toisenlaiselta. Yhtäältä rahdinpaikannusteknologiat toimivat logistisen verkoston etähal-

linnan välineinä (Latour 1999), jotka mahdollistavat kaukana tien päällä operoivien kuljettajien etenemistä ja rahtia koskevan tiedon tuottamisen ja siirtämisen takaisin "logistiseen keskukseen". Näin muiden kuljettajien tien päällä tapahtuva kuljetustyö käännetään (Latour 1986, 266–268) yli ajan ja tilan, osaksi Markun lastauskäytäntöä ja kompetentin rekkamieheyden "tekemistä" terminaalin lattialla siten, että Markku kykenee tiedon varassa suunnittelemaan lastaustaan.

Toisaalta rahdinpaikannusteknologioilla pyritään rationalisoimaan ja tehostamaan toimijoiden välisiä suhteita koko logistisen verkoston laajuudelta, jonka seurauksena Markun rekkamieheyden "tekeminen" sidotaan entistä tiukemmin osaksi taloudellisia suhteita ja voitontavoittelun imperatiiveja. Markun täytyy saada kaikki tavarat ehjänä kyytiin ja viipyilemättä perille, sillä asiakaslähtöisiin "just-in-time" -kuljetuksiin siirtyneet kuljetusasiakkaat seuraavat tavarankulkureittejä reaaliaikaisesti pyörittääkseen tehokkaasti omia tuotantoprosessejaan. Rekkamies, joka ei pysy tässä rytmissä, on epäonnistunut paitsi työssään myös rekkamieheyden tavoittelussaan. Osana taloudellisilogistisen verkoston intensivoituvia suhteita ja teknologisia välityksiä, Markun sukupuoliverkosto kytketään entistäkin lujemmin osaksi yhteiskunnan talouden rattaiden pyörittämistä – asiaa, jonka rekkamiehet ovat tavanneet liittää ansiokseen sankarillista rekkamieheyttä rakennettaessa (Aho 2019).

Kun sukupuoli ymmärretään suhteissa ja toiminnassa rakentuvaksi kokonaisuudeksi, tulee esiin, kuinka rekkamiesten sukupuolen tekemiseen osallistuvat myös monet ei-inhimillisenä pidetyt asiat, tässä kontekstissa kuorman erilaiset materiaaliset elementit (vrt. Latour 2005, 107). Markun lastausverkoston ja siihen liittyvien käytäntöjen kuvaus ilmentääkin Latourin ajatusta siitä, kuinka toiminta ja aktiivisuus eivät ole ainoastaan inhimillisen ryhtymisen tulosta (Lehtonen 2015).

Tavarantarkastuksessa kehkeytyvä kompetentti rekkamieheys ei palaudu intentionaalisen ja muista työn komponenteista erillisen miessubjektin aloittamaan toimintaan eikä työnteon itseriittoiseen hallinnointiin, kuten työläismieheyttä käsittelevissä tarkasteluissa näkee usein esitettävän (esim. Nixon 2018). Markun tapauksessa tavarat kutsuvat Markkua rytmittämään lastaustyötään osana sellaista logistista suhdeverkostoa, jossa terminaalin lattialle kasatulla tavaralla, saapuvalla tavaralla, rahdinpaikannusteknologioilla, organisatorisilla järjestelyillä, purkupaikkojen infrastruktuurilla ja ajoneuvoyksiköllä on kyky paitsi ylläpitää myös muuttaa tavarasuhteiden kokoonpanoa ja edelleen niiden lastattavuutta sekä siten myös Markun toimintaa ennakoimattomalla tavalla.

Latourilaisen toimijaverkostoteorian yhdistäminen etnografiseen havainnointiaineistoon avaa mahdollisuuden tarkastella toimintaa, miehiä ja sukupuolta laajalle levittäytyneinä sidoksellisina tapahtumina, yhteistyötä edellyttävinä käytäntöinä. Markun tapaus kuvastaa Latourin ajatusta siitä, että mitä enemmän jonkin asiantilan – tässä tapauksessa kompetentin täysperä-kapale-tavaramieheyden – yhteyteen onnistutaan yhdistämään liittolaisia ja näiden välisiä kannattelevia kytkentöjä, sitä vahvemmin asiantila on olemassa (ks. Latour 1987). Tästä näkökulmasta rekkamiesten sukupuoliverkosto ja sen ylläpito ei riipu vain yhdestä paikasta, elementistä, suhteesta tai työkäytännöstä, kuten tavaroiden siirtelystä kuormatilaan, vaan lastaamisen sukupuoliverkostossa yhdistyy samanaikaisesti monien ammattiryhmien yhteistyötä, organisatorisia järjestelyjä, teknologioita, logistisia rytmejä, taloudellisia imperatiiveja ja materiaalisilallisia infrastruktuureja. Rekkamiesten välille hetkellisesti vakiintunut asymmetria ja sen mahdollinen purkautuminen on verkostotoimijoiden yhteinen voimannäyte pikemminkin kuin jonkin miesyksilötoimijan ammatillista kyvykkyyttä hei-

jastava staattinen ominaisuus. Näin Latourin ajatus toimijaverkostosta asettaa rekkamieheyden uuteen valoon.²

Lopuksi: miestoimijasta verkoston toimijuuteen

Vaikka Latour ei ole omassa tuotannossaan nähnyt sukupuolen analyysiä olennaisena, eikä häntä voi siinä mielessä pitää feministisenä tutkijana, näemme, että hänen ajattelullaan on annettavaa sukupuolen ja mieheyden tutkimiseen. Olemme pyrkineet tutkimusesimerkkimme kautta valottamaan Latourin menetelmällistä otetta ja näyttämään, mitä siitä seuraa mieheyden tutkimiselle ja ymmärtämiselle. Olemme tarkastelleet kolmen erilaisen aineiston kautta, minkälaisia jälkiä sukupuolesta niissä on jäljitettävissä. Sen sijaan, että olisimme lähteneet liikkeelle siitä, että erilaiset mieheyden kategoriat (syrjäseudun poika, rodullistettu bi/homomies ja rekkamies) tai maskuliinisuuskäsitteellistykset (esim. hege-moninen maskuliinisuus) selittävät tapahtumisia ja toimintaa aineistossa, olemme tarkastelleet sukupuolen kehkeytmistä erilaisissa sukupuolen verkostoissa.

Latourin ajatus toimijaverkostosta laittaa käsitteet mieheystistä ja sukupuolesta liikkeeseen kolmella tapaa. Ensiksi analyysimme osoittaa,

---

2 Rekkakuskin ammatin miehisyyssnormille rakentuvan mustan laatikon purkamiseksi tarvitaan toki myös naiskuljettajia koskevaa sukupuolitietoista verkostoanalyysiä. Esimerkiksi rekkakuskin työtä muotoilevat verkostosuhteet ja käytännöt (esimerkiksi kuormalastaus) ovat järjestäytyneet vahvistamaan ja vakiinnuttamaan sukupuolitettujen mieskehöjen oletettuja kykypotentiaaleja ja käsitystä miesten soveltuvuudesta ammattiin naisia paremmin. Siihen miltä rekanajon sukupuoli-verkosto voisi näyttää, kun sen osasina vaikuttavat ja tulevat vaikutetuiksi eri tavoilla sukupuolitettut ruumiit, ei voida kuitenkaan tämän verkostoanalyysin perusteella vastata.

että mieheys ja maskuliinisuus rakentuu keskeisesti myös yhdessä ei-inhimillisten, usein ei-sosiaalisena pidettyjen, asioiden ja teknologioiden kanssa. Miehistä ja maskuliinisuudesta käydyissä tutkimuskeskusteluissa sekä toimijuuden että sukupuolen käsite on vielä monin tavoin kiinni ihmisessä (ks. esim. Aho 2019; Aho & Nieminen 2021, 261; Pöysä 2022), vaikka esimerkiksi kriittisen miestutkimuksen puolella on kiinnitetty kasvavassa määrin huomiota universaalin ihmisen, Miehen (*Man*) kategorian ongelmallisuuteen (ks. esim. Mellström & Pease 2023).³ Tämän artikkelin tulosten valossa sukupuoli kehkeytyy esimerkiksi erilaisten teknologioiden kuten kulkuvälineiden, webkameroiden, lastauslaitureiden, rahdinpaimuslaitteiden ja kuormien kanssa. Latourin verkostonäkökulma tuo esiin, miten edellä mainitut teknologiat ovat perustavanlaatuisella tavalla kietoutuneet osaksi tutkittavien toimintapotentiaalia ja tekemisiä.

Toiseksi verkostoissa muotoutuva kyky toimia ja tehdä eivät palaudukaan erilaisiin hierarkkisoiviin mieheyden typologioihin (rodullistettu bi/homomies, syrjäseudun poika, rekkamies), positioon, miesten ruumiiseen tai identiteettiin vaan verkostoihin ja niiden tapahtumisiin. Kuten olemme tutkimusesimerkkimme kautta osoittaneet, Latourin toimintaa ja toimintaverkoston painottava ajattelu mahdollistaa mieheyden uudenlaisen ajattelun, joka tuo näkyväksi sukupuolen muotoutumisen erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteistoiminnan tuloksena. Latourin verkostoajatuksen soveltami-

---

3 Sukupuolen ihmiskeisyyden kritiikissä emme tietenkään ole ainoita tai ensimmäisiä, vaan sukupuolta on aiemmin ajateltu posthumanistisesti esimerkiksi Deleuzen ja Guattarin ajattelusta ponnistaen esimerkiksi kapasiteetteina ja sommittumina (*assemblage*) (ks. esim. Kolehmainen 2020; Lahti 2022; Linstead & Pullen 2006). Uusmaterialistinen, myös muut kuin ihmiset vakavasti ottava miestutkimus, on kuitenkin yhä vähäistä (ks. myös Aho 2019; Pöysä 2022).

nen kolmeen tapausesimerkkiimme avasi paremman mahdollisuuden havaita perinteisemmästä maskuliinisuuksitematiikasta (esimerkiksi hierarkiat, dominanssi, kilpailu) poikkeavia käytäntöjä: esimerkiksi rodullistettujen homomiesten kontekstissa välittämistä, keskinäistä tukemista ja haavoittuvuutta ilmentäviä (homo)miesten välisiä yhdessä toimimisen muotoja ja niiden liikahduksia. Verkoston ajatuksen vakavasti ottaminen toi esiin myös sen, miten miesperiferian ja työläismaskuliinisuuuden mukainen oletus tekevästä ja kyvykkäistä miehistä onkin toiminnan tasolla heterogeenisen suhdeverkoston muotoilema ja kannatelema kyky toimia.

Kolmanneksi Latourin verkostoajatuksen soveltaminen auttaa kehittämään ja itsearvioimaan kriittisen miestutkimuksen käsitteistöä ja paradigmoja uudestaan. Latouria hyödyntävä verkostoajattelu antaa työkaluja haastaa kriittisen miestutkimuksen kentällä hallitsevaa oletusta itsellisestä ja kompetentista miesyksilötoimijasta (vrt. Mellström & Pease 2023) sekä hegemonisen maskuliinisuuuden teorian hyödyntämistä valmiiksi annettuna selitysmallina (vrt. Hyvönen 2021; ks. myös Connell & Messerschmidt 2005). Tämä näkökulma ohjaa kuitenkin helposti ottamaan muiden dominoinnin, miesten väliset hierarkiat ja alistamisen annettuna. Latourin ajattelua seuraten, emme rajanneet etukäteen, mitä tai keitä mieheyden verkostoihin kuului tai mikä toimintaa jäsentää. Osoittautuikin, että sukupuolen kehkeytymisissä olivat keskeisiä muiden poikien ja miesten lisäksi esimerkiksi esineet, paikat, teknologiat, logistiset verkostot, rahat ja lastauslaiturit. Mieheys näyttäytyi tapausesimerkkiemme valossa yhteyksinä, suhteina, rytmeinä – keskeisesti yhdessä muovautuvana. Sukupuoli ei näin ymmärrettynä rakentunut yksilön "omaisuutena" tai tiettyyn sukupuolituneeseen kehoon liittyvänä identiteettinä (ks. myös Kolehmainen 2020; Lahti 2022; Linstead & Pullen 2006), vaan latourlaisittain toimijaverkostona.

Vaikka Latourin kehoitus seurata toimijoita ja niiden jättämiä jälkiä on hedelmällinen ja mahdollisuuksia avaava, se on tulkinnanvaraisuudessaan ja insinöörimäisyydessään myös ongelmallinen. Latour argumentoi, että verkosto kyllä piirtyy näkyviin, kun jälkiä vain seurataan. Hänen omat tekstinsä ovat kuitenkin osoittaneet, että jos tutkija ei ole sensitiivinen sukupuolen jättämille jäljille, ne saattavat jäädä huomaamatta. Tutkijan (teoreettiset) lähtökohdat ohjaavatkin tarttumaan tiettyjen jälkien seuraamiseen toisten kustannuksella. Kuten analyysimme on osoittanut, sukupuolen jättämien jälkien analyysi Latourin ajattelua hyödyntävällä on tärkeää ja hedelmällistä: se laittaa sekä toimijaverkostoteorian että sukupuolentutkimuksen teorian paradigmat liikkeeseen.

Latourin toimijaverkoston ajatuksen kautta tarkastellut tutkimusesimerkkimme tuovat esiin, että ei ole mahdollista puhua sen enempää yhdestä kuin kahdestakaan sukupuolesta, koska jo esimerkiksi iän, paikan, luokan, seksuaalisuuden ja rodullistamisen elementit muokkaavat mieheyden verkostoja. Mieheyksien erilaisuuksissa ei kuitenkaan ole kysymys vain erilaisista tarkkarajaisista mieheyden kategorioista tai edes niiden risteämisestä. Pikemminkin mieheyksien tarkastelu erilaisissa sukupuolen verkostoissa, moninaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten elementtien välisissä voimien koetteluissa kehkeytyvänä osoittaa, että verkostot ovat ainutlaatuisia eikä niitä ole mahdollista palauttaa tietyllä tavalla sukupuolitettuun kehoon. Ainutlaatuisuudestaan huolimatta, sukupuolen verkostot eivät kehkeydy sattumanvaraisesti. Pikemminkin Latourin verkostoajattelua seuraten, oli mahdollista nostaa esiin erilaisten materiaalisuuksien ja ei-inhimillisten elementtien merkitys sekä sukupuolen verkostojen vakiintumisissa että yllättävissä kehkeytymisissä: koskaan ei voi tietää ennalta, miten verkosto toimii, kun siihen kytkeytyy uusi ja erilainen elementti.

Kiitokset

Haluamme kiittää toisiamme antoisasta yhdessä kirjoittamisen ja kehkeytymisen prosessista, joka oli paitsi hauskaa myös kunkin ajattelua eteenpäin vievää. Annukka Lahti haluaa lisäksi kiittää Marja Alastaloa, Helena Hirvosta, Eeva Jokista, Iiris Lehtoa, Laura Mankkia ja Juhana Venäläistä Latourin toimijaverkkoteorian innostavasta yhdessä lukemisesta ja inspiroivista oivalluksista, jotka auttoivat myös tämän tekstin syntymistä.

Kirjallisuus

- AARNIO, KIA, ANNUKKA LAHTI, JENNI KERPPOLA & ANNA MORING. 2020. "Tervetuloa matkalle sateenkaaren alle." Teoksessa *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla*, toim. Annukka Lahti, Kia Aarnio, Anna Moring & Jenni Kerppola. Helsinki: Gaudeamus.
- AHO, TIMO. 2019. *Tuhansia töitä, valvottuja öitä. Etnografinen tutkimus rekkamiesten työstä ja rekkamieheydestä tielukjetusalan käytännöissä*. JYU Dissertations 76. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- AHO, TIMO & JIRI NIEMINEN. 2021. "Lopuksi: maskuliinisuuksista moninaiisiin mieheyksiin." Teoksessa *Miestutkimuksen metodologiaa*, toim. Timo Aho, Jiri Nieminen & Arttu Salo. Tampere: Vastapaino, 259–266.
- BACK, LES. 2010. *Broken devices and new opportunities: Re-imagining the tools of qualitative research*. http://eprints.ncrm.ac.uk/1579/1/o810_broken_devices_Back.pdf (Luettu 10.6.2023)
- BEASLEY, CHRIS. 2012. "Problematizing contemporary men/masculinities theorizing: the contribution of Raewyn Connell and conceptual-terminological tensions today." *The British Journal of Sociology* 63:4, 747–765.
- CALLON, MICHEL & BRUNO LATOUR. 1981. "'Unscrewing the big Leviathan: how actors macro-structure reality and how sociologists help them to do so.'" Teoksessa *Advances in Social Theory and Methodology*, toim. Karin Knorr-Cetina & A.V. Cicourel. Routledge and Kegan Paul: Boston, MA, 277–303.
- CAMPANA, JOSEPH. 2015. "Distribution, assemblage, capacity: new keywords for masculinity?" *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 22:4, 691–697.
- COCKBURN, CYNTHIA. 1992. "The circuit of technology: Gender, identity and power." Teoksessa *Consuming Technologies: Media and information in domestic spaces*, toim. Roger Silverstone & Eric Hirsch. London: Routledge, 32–47.
- CONNELL, R. W. & JAMES W. MESSERSCHMIDT. 2005. "Hegemonic masculinity: Rethinking the concept." *Gender and Society* 19:6, 829–859.
- COWEN, DEBORAH & AMY SICILIANO. 2011. "Surplus Masculinities and Security." *Antipode* 43:5, 1516–1541.
- DAHLSTRÖM, MARGARETA. 1996. "Young Women in a Male Periphery – Experiences from the Scandinavian North." *Journal of Rural Studies* 12:3, 259–271.
- GARLICK, STEVE. 2019. "The Return of Nature: Feminism, Hegemonic Masculinities, and New Materialisms." *Men and Masculinities* 22:2, 380–403.
- HARAWAY, DONNA J. 1994. "A Game of Cat's Cradle: Science Studies, Feminist Theory, Cultural Studies." *Configurations* 2:1, 59–71.
- HARAWAY, DONNA J. 1997. *Modest_Witness@Second_Millennium.FemaleMan_Meets_OncoMouse: Feminism and Technoscience*. New York: Routledge.
- HARTMAN, TOVA. 2021. "Male Breakup trauma." *Qualitative Psychology* 8:2, 255–263.
- HUHTASALO, JENNI. 2022. *Asiantuntijuus, digitaalinen teknologia ja moniaineksiset toimijaverkostot*. Tampere: Tampere University.
- HYVÖNEN, HENRI. 2021. *Men, Work, and Care of the Self: Hybrid Masculinities in Finnish Working Life*. Helsinki: University of Helsinki.
- JOKINEN, EEVA. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus
- KIMMEL, MICHAEL, JEFF HEARN & R. W. CONNELL. TOIM. 2005. *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- KOLEHMAINEN, MARJO. 2020. "Re-Imagining Gender and Sexuality: Feminist New Materialisms, Affect Theory and the Feminist Futures." Presentation at Gender Studies Conference 2020, 15 November 2020. Tampere University, Finland.
- KOLEHMAINEN, MARJO. 2022. "Intimate Technology? Teletherapies in the Era of COVID-19." Teoksessa *Affective intimacies*, toim. Marjo Kolehmainen, Annukka Lahti & Kinneret Lahad. Manchester: Manchester University Press, 63–80.
- KULLMAN, KIM & OLLI PYYHTINEN. 2015. "Toimijaverkosto." Teoksessa *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*, toim. Kai Eriksson. Helsinki: Gaudeamus, 109–126.
- LAGESEN, VIVIAN ANETTE. 2012. "Reassembling Gender: Actor-Network Theory (ANT) and the Making of the Technology in Gender." *Social Studies of Science* 42:3, 442–448.
- LAHTI, ANNUKKA. 2022. "Affective Intimacies of Gender Assemblages: Closeness and Distance in LGBTQ+ Women's Relationships." Teoksessa *Affective Intimacies*, toim. Marjo Kolehmainen, Annukka Lahti & Kinneret Lahad. Manchester: Manchester University Press, 176–196.
- LATOUR, BRUNO. 1987. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- LATOUR, BRUNO. 1986. "The Powers of Association." Teoksessa *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge?*, toim. John Law. London: Routledge and Kegan Paul, 264–280.
- LATOUR, BRUNO. 1988. *The Pasteurization of France*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- LATOUR, BRUNO. 1999. *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge: Harvard University Press.
- LATOUR, BRUNO. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- LATOUR, BRUNO & STEVE WOOLGAR. 1986. *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. 2. painos. Princeton N.J.: Princeton University Press.
- LEHTONEN, TURO-KIMMO. 2000. "Kuinka monta meitä on? Kollektiivin koettelu kolmessa Bruno Latourin tutkimuksessa." *Tiede & edistys* 25:4, 276–295.
- LEHTONEN, TURO-KIMMO. 2006. "Tavaroiden kanssa. Kulutustutkimus ja materiaalisuus." *Sociologia* 43:4, 306–318.
- LEHTONEN, TURO-KIMMO. 2015. *Aineellinen yhteisö*. 2. korjattu painos. Helsinki: Tutkijaliitto.
- LINSTEAD, STEPHEN & ALISON PULLEN. 2006. "Gender as Multiplicity: Desire, Displacement, Difference and Dispersion." *Human Relations* 59:9, 1287–1310.
- MELLSTRÖM, ULF & BOB PEASE, TOIM. 2023. *Posthumanism and the Man Question: Beyond Anthropocentric Masculinities*. Routledge: London.
- MESKUS, MIANNA. 2009. *Elämän tiede*. Tampere: Vastapaino.
- MICHAEL, MIKE. 2000. *Reconnecting Culture, Technology and Nature: From Society to Heterogeneity*. London: Routledge.
- NEHLS, EDDY. 2003. *Vägval. Lastbilsförare i fjärrtrafik – perspektiv på yrkeskultur och genus*. Etnologiska skrifter 29. Göteborg: Umeå universitet.
- NIXON, DARREN. 2018. "Yearning to Labour? Working-Class Men in Post-Industrial Britain." Teoksessa *Masculinities, Labour and Neoliberalism: Working-Class Men in International Perspective*, toim. Charlie Walker & Steven Roberts. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 53–75.
- OEUR, FREEDEN. 2016. "Recognizing Dignity: Young Black Men Growing Up in an Era of Surveillance." *Socius* 2, 1–15.
- OUELLET, LAWRENCE. 1994. *Pedal to the Metal. The Work Lives of Truckers*. Philadelphia: Temple University Press.
- PYYHTINEN, OLLI. 2015. "Sociologia ilman yhteiskuntaa? Bruno Latourin sosiaaliteoria." Teoksessa *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*, toim. Miikka Pyykkönen & Ilkka Kauppinen. Helsinki: Gaudeamus, 259–277.
- PÖYSÄ, VILLE. 2022. *Syrjäseudun pojat: tutkimus paikasta, materiasta ja maskuliinisuudesta aikuistuvien poikien elämässä*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 279. University of Eastern Finland: Joensuu.
- STAR, SUSAN LEIGH. 1991. "Power, Technology and the Phenomenology of Conventions: On Being Allergic to Onions." Teoksessa *A Sociology of Monsters: Essays on Power, Technology and Domination*, toim. John Law. Sociological review monograph 38. London: Routledge, 26–56.
- STEWART, KATHLEEN. 2007. *Ordinary Affects*. Durham, NC: Duke University Press.
- STURMAN, SUSAN. 2006. "On Black-Boxing Gender: Some Social Questions for Bruno Latour." *Social Epistemology* 20:2, 181–184.
- TALVENSUU, TARU. 2023. *Miesten hyvinvoinnin kytkennöistä ja tutkimuksesta*. Turku: Turun yliopisto.
- VALKONEN, JARNO, TURO-KIMMO LEHTONEN & OLLI PYYHTINEN. 2013. "Sociologista materiaalioppia." *Sociologia* 50:3, 217–221.
- VEHKALAHTI, KAISA & SINIKKA AAPOLA-KARI. 2021. "Johdanto." Teoksessa *Sata nuorta, sata polkua aikuisuuteen. Laadullinen seurantatutkimus Nuoret ajassa*, toim. Kaisa Vehkalahti, Sinikka Aapola-Kari & Päivi Armila. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 235. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 9–24.
- WAJCMAN, JUDY. 2000. "Reflections on Gender and Technology Studies: In What State is the Art?" *Social Studies of Science* 30:3, 447–464.
- QUINLAN, ANDREA. 2014. "Studying DNA: Envisioning New Intersections between Feminist Methodologies and Actor-Network Theory." Teoksessa *Technological Advancements and the Impact of Actor-Network Theory*, toim. Arthur Tatnall. IGI Global, 196–208.